

Ю. М. Зоря,

завідувачка навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОЇ ОЦІНКИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МЕДІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Масштабна діджиталізація, бурхливий розвиток цифрових технологій, широке упровадження інтерактивних систем комунікації, розвиток мультимедійних технологій сприяло вторгненню в суспільство недоступного раніше потоку аудіовізуальної інформації від масової теле-, кіно-, аудіо-, відеопродукції до електронних мереж Інтернет. Це спричинило помітні трансформації в усіх галузях життєдіяльності суспільства, в освітній галузі зокрема.

«Покоління Google», «Покоління Альфа», «Цифрові аборигени» – усі ці назви акцентують увагу на великій ролі цифрових технологій у житті нинішньої молоді, медіапоедінка якої суттєво відрізняється від медіапоедінки старших поколінь. Ключовий фактор для сучасних дітей – швидкість: швидкість дій, результату, готовності до змін. Інтернет, якому притаманна дана швидкість, на думку молодих людей, – необхідне, найкраще та найбільше джерело інформації з існуючих. Завдяки Інтернету молодь має доступ до різноманітних думок, які сьогодні й формують картину світу. Інтернет став місцем для зустрічей і комунікації та місцем розваг (Е-мейл, Інтернет-співтовариства, Іrc, чати, Usenet, дискусійні форуми тощо) [5].

Актуальність проблематики статті обумовлена тим, що сьогодні у період агресії рашистів особистість, споживаючи безліч дезінформації, не отримує необхідних знань, а перебуває у ейфорії сенсаційної залежності, емоційних викликів та фейків, необхідними для кожного є базові знання з основ медіаграмотності, формування навичок оцінки та інтерпретації медійної інформації з метою розпізнавання маніпулятивно-пропагандистського контенту.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХІ століття характеризується створенням світової інформаційної структури, перетворенням інформації в економічну категорію, розвитком різних інформаційних технологій, у тому числі і в сфері освіти.

Коли у 1968 році на кіноекрани вийшов фільм Стенлі Кубрика «2001 рік: Космічна одиссея», зображене у ньому майбутнє здавалося дуже далеким, і більшість глядачів навіть не здогадувались, що фантастичні ідеї цього фільму – від кишенькових електронних пристроїв до суперкомп'ютерів – перетворюються у повсякденну реальність вже за їхнього життя.

Зміни в соціокультурному просторі зумовлюють трансформацію вимог до педагога, професійно-педагогічна культура якого має відповідати тенденціям сучасної освіти. Педагог повинен бути готовим не лише до сприйняття й переробки значного потоку інформації, а й уміти грамотно вибрати необхідну, застосовувати можливості медіатехнологій в умовах закладу освіти.

Питання ролі масмедіа у навчанні й вихованні дітей та молоді знаходять широку підтримку у світової громадськості (Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), резолюція ЮНЕСКО (Париж, 1989) щодо розвитку критичної медіаосвіти, Віденська конференція «Освіта для медіа та цифрового століття» (1999), Севільська конференція «Медіаосвіта молоді» (2002) тощо), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція. 2016) та ін. [3].

Теорія і практика медіаосвіти в сучасному педагогічному дискурсі стає предметом наукового дослідження багатьох учених, активізує увагу до широкого кола проблем: дослідження масмедіа в цілому, моделей і методів медіаосвіти (Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідайн, Л. Мастерман, С. Пензін, Ю. Усов, О. Федоров, О. Шариков, Е. Харт, Р. Хоббс та ін.), психолого-педагогічні дослідження з питань медіаосвіти (Л. Баженова, О. Баранов, О. Бондаренко, К. Ворсноп, Н. Габор, Л. Зазнобіна, Р. Куїн, О. Спічкін, О. Федоров, О. Шариков та ін.); роль засобів масової комунікації у вихованні учнівської молоді (С. Дорогий, В. Лизанчук, Т. Свистельников, Г. Усова), вітчизняний та світовий досвід медіаосвіти (А. Дилижан, О. Нечай, О. Самарцев, О. Шариков, Є. Черкашин) [5].

У цілому ЗМК відіграють надзвичайно важливу роль у процесі стихійної соціалізації людини. Телебачення, Інтернет, планшетний комп'ютер, мобільний телефон стають щораз масовішими, майже не контрольованими джерелами впливу на людину. Крім того, вони й надалі будуть більше доступні вихованцям, ніж вихователям. Результатом будуть щораз більші відмінності й суперечності між картиними світу, сформовані у старшого і молодого покоління (зі всіма можливими наслідками).

Класифікуючи наслідки медіавпливів, насамперед традиційно, визначають негативні. Їх масштабність може сягати аж до загрози для фізичного й психічного розвитку молодого людини. Це порушення емоційної, поведінкової й мотиваційної сфер. До вже доволі відомої залежності молоді від комп'ютерних ігор та соцмереж сьогодні додають й

інші негативні наслідки медіавпливів, наприклад, інтелектуальна лінь, дезадаптація у реальному світі та ін.

Спектр впливів медіапростору на загальнокультурний розвиток особистості можна охарактеризувати як такий, що постійно зростає. Коротко охарактеризуємо головні функції впливу медіа на людину.

Релаксаційна. Відпочинок з телевізором чи іншими медіазасобами відволікає від повсякденних турбот та обов'язків.

Компенсаторна. Медіа створюють можливість компенсації дефіциту міжособистісних контактів. Особливо характерно для підлітків й молоді, які, щоб подолати відчуття самотності, слухають музику, «блюкають» в Інтернеті та ін.

Просвітня (неформальної освіти). Як джерело інформації та просвіти, часто суперечливої й несистематизованої.

Світоглядна. Полягає у засвоєнні широкого спектра соціальних норм і формування ціннісних орієнтацій особистості. Медіа пропагують найрізноманітніші норми і стандарти життя. Люди далеко не завжди в стані тверезо оцінити власні можливості для їх реалізації. В результаті значною мірою формуються потреби, які не збігаються з можливостями їх задоволення. Це призводить як до позитивних наслідків (зростання життєвої активності), так і до негативних (активність може набувати антисоціального характеру) [2].

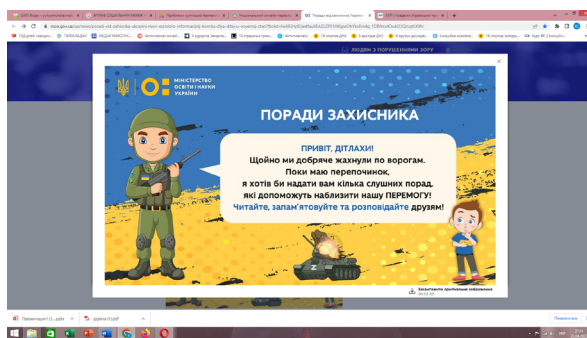
Ефективним шляхом формування медіакультури є здобуття медіаосвіти. У матеріалах ЮНЕСКО медіаосвіту визначають як навчання теорії і практичним умінням оволодіння сучасними засобами масової комунікації, які розглядають як частину специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії і практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших дисциплін.

Центральна й об'єднуюча концепція медіаосвіти – репрезентація (representation). Медіа не відображають реальність, а репрезентують її. Головна мета медіаосвіти – «денатуралізація» медіа.

Медіаосвіта – це процес, що триває протягом усього життя. Її завданням є розвиток здібностей до сприймання, створення, аналізу, оцінювання медіатекстів, до розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа у сучасному житті, кодових і репрезентативних систем, що використовують медіа.

Вчені-дослідники і педагоги різних країн світу підкреслюють особливу потребу в медіаосвіті. Передбачається, що *медіаграмотний педагог зуміє:*

- заохочувати і розвивати в учнів бажання ставити обґрунтовані проблемні питання, пов'язані з медіа;
- використовувати у викладанні дослідницьку методику, коли учні можуть самостійно шукати (медіа) інформацію, щоб відповісти на різні питання, застосовувати знання, отримані в навчальному курсі до нових галузей.
- допомогти учням розвинути здатність використовувати різноманітність первинних джерел (медіа) інформації, щоб дослідити проблеми і потім зробити узагальнені висновки;

- організувати проведення дискусій, де учні вчаться толерантно слухати інших і тактовно висловлювати власні думки, в тому числі про медіатекстах;
- підтримувати відкриті обговорення, де немає категоричних відповідей на багато питань;
- заохочувати учнів розмірковувати над їх власними медійними дослідженнями і діяти на основі знайденого розуміння [2].

Окрім вищезазначених негативних, наводять і позитивні функції ЗМК. Відповідно підібрані медіальні програми формують позитивне світосприйняття, розвивають емоційну сферу, вишколюють характер, розширюють інтелект й забезпечують загальнокультурне зростання. Ступінь та якість медіавпливів закономірно залежать від рівня розвитку й освіченості споживачів. Йдеться не лише про ширшу ерудованість, наявність умінь бачити й аналізувати проблеми, володіння необхідним багажем знань й розвитком критичного мислення, а також і про рівень сформованості медіакультури. Власне медіакультура охоплює систему рівнів розвитку особистості, здатної сприймати, аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіаторчістю, засвоювати нові знання в галузі медіа [1].

Сьогодні з метою уникнення негативних впливів медіа на особистість Міністерство освіти і науки розробило інформаційний комікс для дітей у воєнний стан – це збірка інформаційних порад для дітей та їхніх близьких.

«Через воєнні дії в Україні сьогодні діти позбавлені спокою, вільного неба над головою, а також навчання. Щоб допомогти найменшим українцям емоційно у найважчі хвилини війни та підтримувати патріотичний дух нашої нації МОН представляє авторитетні поради від захисника України», - зазначив Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет.

Ознайомитись із коміксом можна за посиланням: https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan?fbclid=IwAR2njtEJjedfau6EAZLZP01lWjgwOhYkoEm4q_1DBNkx4OubO3QrlqKtXWc [7].

Академія Української Преси, розуміючи, що *війна продовжується на всіх фронтах, в тому числі на інформаційному, розробила пам'ятку «Як вижити в інформаційній війні?»*

Пам'ятка. Як вижити у інформаційній війні?

У нас є два типи мислення:

- **Раціональне** (допомагає нам ставити питання, сумніватися та шукати правду)
- **Емоційне** (коли медіа зачіпають емоційний тригер, тоді навіть найраціональніші і найрозумніші

люди можуть потрапити в пастку і повірити в дурість).

Що робити, щоб зберегти розум перед атакою медіа?

1. Читати текст повністю, а не лише заголовки.

Коли в медіа та соцмережах ведеться буквально бомбардування інформацією 24/7, з'являється спокуса заощадити час і пробігтися тільки по заголовках.

- Неетичні медіа та пропагандисти цим користуються, тому вигадують заголовки, які не відображають реальності, але чіпляють емоційно.

Чим більше у вас підписок і закладок, тим більше ваша увага розсіюється і тим менше ви осмислюєте суть того, що читаєте.

2. Оцініть надійність медіа.

- Перевірте, чи можна довіряти сайту.

- Перевірте дату публікації.

- Дивіться джерела та посилання на офіційних осіб.

- Перевірте автора (репутація + що писав раніше і чи не писав фейків).

3. Гугль.

- Перевіряйте цитати, заяви, фотографії та дивіться, що про цю подію пишуть у інших медіа.

Перевірте, чи дійсно людина сказала певну цитату і дивіться, в якому році вона це зробила.

Зробіть паузу, перш ніж зробити репост.

Ми розповсюджуємо те, що чіпляє, це нормально. Але краще декілька разів перевірити, ніж репостити дезінформацію.

5. Для своєї безпеки можна скласти список джерел, яким ви довіряєте. Нехай список буде невеликим.

Більшість новинних медіа пишуть одне й те саме одними й тими словами. Це створює інформаційний шум, у якому складно щось розібрати і легко нервово виснажитися [6].

Майже в кожного з нас сьогодні виникає проблема як зайняти діток. АУП і авторки посібників для наймолодших пропонують до уваги різноманітні аудіовправи, які допоможуть малечкам розвивати критичне мислення і емоційний інтелект.

Для ознайомлення з вправами слід перейти за лінком <https://medialiteracy.org.ua/20835-2/%20https://medialiteracy.org.ua/audiovprava-3-yak-skazaty-dobri-slova/https://medialiteracy.org.ua/audiovprava-2-45-idej-yak-vyklady-mediagramotnist/> [9].

Драматичні події прикували мільйони людей до стрічок новин, месенджерів, додатків, змусили їх цілодобово відслідковувати інформацію практично в режимі реального часу, щоби постійно знати, робити відповідні висновки і діяти в той чи інший спосіб, позаяк переконані, що від цього залежить життя. У контексті цих положень **Оксана Волошенюк**, менеджерка медіаосвітніх програм Академії української преси, авторка і науковий редактор більше 20 посібників, підручників та навчальних програм з медіаосвіти та медіаграмотності підготувала відеолекції, на яких Ви дізнаєтесь: як медіаосвіта відповідає на виклики воєнного часу, як можна розмовляти з учнівством нині, настільки слід довіряти різноманітним джерелам інформації, як убезпечити себе від інфодемії часів війни? Для перегляду лекції перейдіть за лінком https://fb.watch/cB2yuY_W5i/ [7].

Отже, на наше переконання, починати процес запровадження медіаосвіти необхідно якнайраніше. Діти сьогодні з ранніх етапів розвитку мають вже достатній досвід спілкування з різноманітними медіапродуктами та медіазасобами. Тому виховувати медіакультуру та медіасмаки молодого покоління – **обов'язок кожного педагога**. Учень повинен навчатися вибирати якісні медіапродукти, давати їм аргументовану оцінку, уміти порівнювати, добирати необхідні ресурси, управляти своїм спілкуванням із медіа, розвивати власну медіаграмотність та медіаторчість.

Формування медіакультури та медіаграмотності – процес тривалий і складний, але водночас важливий і необхідний. І з логічного, і з практичного погляду очевидно: використання медіа у сфері освіти вдосконалюватиметься й розширюватиметься. Сучасне і майбутнє покоління потребує динамічної системи освіти, яка була тісно пов'язана з їхніми майбутніми потребами як і у суспільстві, так і в особистому житті. Тому питання використання медіа для підвищення ефективності педагогічної діяльності набуває неабиякої актуальності у роботі закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боришполець О. Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію URL: 1Шр://уууу.юііПк.огуліа/уі^пшцсop1ср.п1ф3?т=6&п=64&с=1448
2. Жилавська І. В. Медіаосвіта молодіжної аудиторії : [монографія] Томск: ТИТ, 2009. 322 с.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдюнової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
4. Зоря Ю. М., Степанова Н. М., Потапова В. І. Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник. Навчальне видання /за редакцією О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. 75 с.
5. Шейбе С., Рогоу Фейз. Медіаграмотність: підручник для вчителів / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
6. Медіаосвіта та інформаційна гігієна як протидіяти військовим викликам»: URL: <https://www.aup.com.ua/zaprosuhiemo-na-videoprezentaciyu-med/>
7. Поради від захисника України: МОН розробило інформаційний комікс для дітей у воєнний стан. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voynnij-stand?fbclid=IwAR2njtEJjedfau6EAZLZP01IWjgwOhYkoEm4q_1DBNkx4OubO3QrLqKtXWc
8. Зоря Ю.М.Практична медіа освіта: поради для батьків // Навчально-методичний посібник. Черкаси : КНЗ «ЧОІПОПП», 2020. 40 С.
9. Зоря Ю. М., Степанова Н.М.SOFT SKILLS для розвитку дитини: емоційний інтелект, комунікація та медіаграмотність. Медіаальбом для наймолодших за редакцією О. В. Волошенюк. Ілюст. А. О. Павленко Київ: Академія Української Преси, Центр вільної преси, 2021. 42 с.